

41

ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE
A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

INSTITUTUL DE ISTORIE
„N. IORGA”

STUDII ȘI MATERIALE
DE
ISTORIE MEDIE

EXTRAS

VOL. VIII
1975

I 608205

Octavian Iliescu
IX 1925, Rec-

„PERPERI AURI AD SAGIUM VENETORUM”

DE

OCTAVIAN ILIESCU

Despre perperii de aur bizantini și rolul lor economic la Dunărea de Jos și în sud-estul Europei am avut prilejul să ne ocupăm mai pe larg, și nu numai o singură dată¹. Se știe că această monedă a fost emisă pentru prima oară de către împăratul Alexius I Comnenul (1081—1118), în cadrul mării sale reforme monetare din anii 1092—1093². Emiterea ei a continuat sub Comneni și Angeli³ până la 1203; după cucerirea Constantinopolului de către cavalerii celei de-a IV-a cruciade și dezmembrarea Imperiului bizantin (1204), perperul de aur a fost bătut numai în Imperiul de Niceea⁴, începînd cu Theodor I Lascaris (1208—1222)⁵ și sfîrșind cu Mihail al VIII-lea Paleologul (1258/1259 — 1261, ca împărat la Niceea)⁶. Odată cu restaurarea imperiului la Constantinopol, în 1261, perperul va continua să fie bătut cu regularitate pînă în timpul domniei comune a lui Andronic al II-lea cu Andronic al III-lea (1325—1328)⁷. Ulterior, emisiunile de perperi devin

¹ Vezi îndeosebi: Octavian Iliescu, *L'hyperpère byzantin au Bas-Danube du XIe au XVe siècle*, în *RÉSEE*, 7 (1969), p. 109—119; idem, *Le montant du tribut payé par Byzance à l'Empire ottoman en 1379 et 1424*; *ibidem*, 9 (1971), p. 427—432; idem, *Asperi de Licostomo la 1383*, în „Revista de istorie”, 27 (1974), p. 451—456.

² Cu privire la reforma monetară a lui Alexius I, vezi mai recent Michael F. Hendy, *Coinage and Money in the Byzantine Empire 1081—1261*. Dumbarton Oaks Studies Twelwe. Washington D.C., 1969, p. 39—41.

³ *Ibidem*, p. 81—153.

⁴ O încercare de a explica faptul că dintre toate statele formate după dezmembrarea Imperiului bizantin, în 1204, numai Imperiul de Niceea a bătut perperi de aur, a fost formulată incidental într-un studiu recent; vezi Octavian Iliescu, *L'hyperpère byzantin . . .*, p. 112, n. 15.

⁵ M. F. Hendy, *op. cit.*, p. 227—228.

⁶ Unicul exemplar cunoscut pînă astăzi a fost găsit la Giurgiu prin 1860 și a fost publicat pentru prima oară de Octavian Iliescu, *Le dernier hyperpère de l'Empire byzantin de Nicée*, în „Byzantinoslavica”, 26 (1965), p. 94—99, pl. XII (ale cărui clișee au fost greșit combinate și greșit așezate, dîntro-o eroare a tipografiei; așezarea clișeeilor trebuie corectată astfel: fig. 1: avers 4 + revers 3; fig. 2: revers 5 + avers 2; fig. 3: revers 4 + avers 1; fig. 4: avers 3 + avers 6; fig. 5: revers 2 + revers 1; se va rectifica, de asemenea, poziția clișeeilor).

⁷ Adrien Blanchet, *Les dernières monnaies d'or des empereurs de Byzance*, în „Revue numismatique”, IVe série, 14 (1910) p. 79; T. Gerasimov, *Les hyperpères d'Andronic II et d'Andronic III et leur circulation en Bulgarie*, în „Byzantinobulgarica”, 1 (1962) p. 213—236 (vezi și recenzia acestui articol, publicată de Tommaso Bertelè în „Byzantinische Zeitschrift”, 56 (1963), p. 131—134).

sporadice⁸, numărul pieselor cunoscute fiind extrem de redus⁹, iar autenticitatea unora dintre ele fiind astăzi serios contestată¹⁰. Dealtfel, aceste emisiuni tîrzii se abat sensibil de la etalonul ponderal tradițional¹¹, cîntărind cu mult fie *peste*¹², fie *sub*¹³ greutatea teoretică a perperului. În orice caz, este sigur că începînd din domnia lui Andronic al IV-lea (1376—1379), perperul devine o monedă de cont, echivalată în monede de argint și denumită de data aceasta perper de argint¹⁴. Să mai notăm un fapt nu lipsit de importanță: în cursul emiterii sale regulate, de la 1092/1093 și pînă la 1327, calitatea perperului de aur a variat foarte mult, titlul său mergînd într-o continuă descreștere, de la 20—21 carate sub Alexius I și Ioan al II-lea, pînă la 12—11 carate la sfîrșit¹⁵.

Datorită devalorizării necurmte a monedei de aur bizantine, notarii genovezi și venețieni care își îndeplineau oficiile pe întinsul „României” aveau grija să însereze, în actele pe care le redactau, clauza plății în monede de un anumit etalon, cunoscut și acceptat de către părțile contractante. Acest etalon, desemnat sub termenul *exagium* sau în latina medievală *sagium*¹⁶ ori *pondus*¹⁷, varia de la caz la caz. În ordinea cronologică în care au fost menționate de documentele evului mediu, se cunosc astfel

⁸ Emisiuni din anii: 1341—1347, Anna de Savoia și Ioan al V-lea Paleologul; T. Gerasimov, *Les hyperpères d'Anne de Savoie et de Jean V Paléologue*, în „Byzantinobulgarica”, 2 (1966), p. 329—335 + pl. (cu bibliografia anterioară); 1347—1354, Ioan al V-lea Paleologul și Ioan al VI-lea Cantacuzino; T. Bertelè *Monete dell'imperatore Giovanni VI Cantacuzeno*, în „Recueil des travaux de l'Institut d'Etudes byzantines”, Belgrad, 8 (1963), p. 46; după 1355, Ioan al V-lea Paleologul; Adrien Blanchet, *op. cit.*, p. 81—82; după 1391, Manuel al II-lea Paleologul; *ibidem*, p. 89—90; T. Bertelè, *L'iperpero bizantino dal 1261 al 1453*, în „Rivista italiana di numismatica”, serie quinta, 5/59 (1957), p. 81—82 (autenticitatea acestor ultime două emisiuni a fost pusă la îndoială; vezi n. 10).

⁹ Astfel, perperul emis de Ioan al V-lea Paleologul cu Ioan al VI-lea Cantacuzino și acela purtînd numele numai al lui Ioan al V-lea sînt cunoscuți în cite un singur exemplar (vezi n. de mai sus).

¹⁰ T. Gerasimov, *Des fausses (sic) hyperpères de Jean V et Manuel II Paléologue*, în „Byzantinobulgarica”, 4 (1973), p. 213—220.

¹¹ Greutatea teoretică a perperului de aur bizantin era de 1 : 72 dintr-o libră de 322,56 g (după calculele lui Naville), deci de 4,48 g, sau de 318,69 g (după calculele lui Guilliemoz), deci de 4,42 g. T. Bertelè, *Lineamenti principali della numismatica bizantina*, în „Rivista italiana di numismatica”, serie quinta, 12/66 (1964), p. 53.

¹² Perperul emis de Ioan al V-lea Paleologul și Ioan al VI-lea Cantacuzino cîntărește 5,60 g, iar cei ce poartă numele lui Manuel al II-lea Paleologul au greutatea de: 4,95, 4,80 și 4,70 g (vezi n. 8).

¹³ Perperul purtînd numele lui Ioan al V-lea Paleologul, ca singur emitent, cîntărește 1,88 g (vezi n. 8).

¹⁴ T. Bertelè, *L'iperpero bizantino ...*, p. 81.

¹⁵ Idem, *Lineamenti principali ...*, p. 60.

¹⁶ *Exagium*: greutatea normală a unei monede; vezi K. Regling, în: Friederich Frhr. v. Schrötter, *Wörterbuch der Münzkunde*, Berlin-Leipzig, 1930, sub voce *Sagium* (aceiași termen, trecut în latina medievală) este frecvent întîlnit în actele notariale italiene din secolele XIII—XV (vezi mai jos). *Sagium*: *pondus*, la Du Cange, *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, VI, Paris, 1846, sub voce.

¹⁷ Acest termen e întrebuițat, în aceeași accepțiune, în conturile expediției lui Amedeu al VI-lea de Savoia, la 1366—1367; vezi F. Bollati di Saint-Pierre, *Illustrazioni della spedizione in Oriente di Amedeo VI (Il Conte Verde)*, Biblioteca storica italiana, V, Torino, 1900, *assim.*

următoarele categorii de perperi: ad sagium Constantinopolitanum¹⁸ și ad sagium Vecine¹⁹ la 1281; ad sagium Sii²⁰ (pentru Chii, Chios) la 1311; ad sagium Peyre²¹ la 1361 și 1387; ponderis Constantinopolis²², ponderis Romanie²³, ponderis Pere²⁴, ponderis Mesembrie²⁵ la 1366—1367.

Iată însă că parcurgerea actelor încheiate la Chilia de către notarul Antonio di Ponzò²⁶ ne dezvăluie existența unei noi categorii de perperi, de data aceasta „ad sagium Venetorum”, mențiune ce apare în următorul context²⁷:

La 7 mai 1361, în orașul Chilia, un anume Bonsegnorio di Murano di Venezia²⁸ (un venețian din Murano), fiul răposatului Aimerico, proprietar și patron al corăbiei²⁹ „San Giovanni Battista”, care, în momentul încheierii actului, se afla pe brațul Chilia, la canale³⁰, declară că a primit la Chilia de la Calo Iane Francopolos³¹ din Adrianopol, grec, o cantitate nespecificată de *sommi* buni de argint și în greutate corectă, după etalonul din Chilia³², în schimbul căreia se obligă a plăti la Pera 150 perperi de aur după etalonul venețienilor³³, înăuntrul a opt zile de la sosirea navei sale

¹⁸ G. I. Brătianu, *Actes des notaires génois de Péra et de Caffa de la fin du treizième siècle (1281—1290)*, București, 1927, doc. I—IV, VI, p. 73—76 etc.; idem, *Recherches sur Vicina et Cetatea Albă*, București, 1935, doc. I—III, V—VI, p. 148—152 etc.

¹⁹ Idem, *Recherches sur Vicina ...*, doc. IV, p. 150, doc. XXXII, p. 169.

²⁰ *Ibidem*, p. 51, n. 1.

²¹ Geo Pistarino, *Notai genovesi in Oltremare. Atti rogati a Chilia da Antonio di Ponzò (1360—1361)*, Istituto internazionale di studi liguri, Collana storica dell'Oltremare I, Collana storica di fonti diretta da Geo Pistarino 12, Genova, 1971, *passim*, acte redactate la Chilia în 1361; *Documente privind istoria României*, veacurile XIII, XIV și XV, B, *Țara Românească (1247—1500)*, București, 1953, p. 300, tratatul încheiat la Pera la 27 mai 1387 între Genova și Ivanco, fiul lui Dobrotici.

²² F. Bollati di Saint-Pierre, *op. cit.*, p. 25, 278 etc.

²³ *Ibidem*, sub nr. XL, p. 10.

²⁴ *Ibidem*, sub nr. III, p. 2—4; nr. LI, p. 12; nr. LXV, p. 14 etc. De remarcat că acești perperi erau echivalenți cu cei *ponderis Constantinopolis*, potrivit următoarei înregistrări: *parperi auri ponderis Constantinopolis seu Pere*, *ibidem*, p. 25.

²⁵ *Ibidem*, sub nr. VIII, p. 4; nr. XII, p. 5; nr. XXXVII, p. 9.

²⁶ Acte editate integral de către Geo Pistarino, *op. cit.*, nr. 1—99. În literatura anterioară, acest notar este cunoscut sub numele de Antonio di Podenzolo; vezi Robert-Henri Bautier, *Notes sur les sources de l'histoire économique médiévale dans les archives italiennes*, în „Mélanges d'archéologie et d'histoire”, Ecole française de Rome, 60 (1948), p. 188; Octavian Iliescu, *Chilia în veacul al XIV-lea* (în manuscris).

²⁷ Doc. 72, la Geo Pistarino, *op. cit.*, p. 125—126.

²⁸ *Bonsegnorius de Murano de Venecia* (așa în text); *ibidem*, p. 125.

²⁹ *lignum de orlo* în text, *ibidem*.

³⁰ *ad sporzorias* în text, *ibidem*, editorul propune (*ibidem*, p. XL, n. 69) etimologia *spaserium*: canal prin care se trage apa la moară; Du Cange, *Glossarium ...*, VI, *sub voce*. Noi am prefera sensul termenului *spacerium*: spațiu prin care se aduce apa, deci canal în general; *ibidem*, *sub voce*.

³¹ *Calo Iane Francopolo* în text, Geo Pistarino, *op. cit.*, p. 125.

³² *ad pondus Chili* în text, *ibidem*. Despre această unitate ponderală locală, destinată cântăririi lingurilor de argint, ne-am mai ocupat de câteva ori; vezi Octavian Iliescu, *Notes sur l'apport roumain au ravitaillement de Byzance d'après une source inédite du XIVe siècle*, în *Nouvelles études d'histoire*, III, București, 1965, p. 106 și 115, n. 15.

³³ *ad sagium Venetorum* în text; Geo Pistarino, *op. cit.*, p. 125.

în portul Pera. Urmează clauzele obișnuite de garanție în beneficiul creditorului ³⁴, iar în final mențiunile privitoare la locul și data încheierii contractului, precum și numele martorilor care au fost de față.

Actul în cauză este un contract tipic de *cambio*, denumire dată în dreptul medieval italian unui contract în baza căruia una din părți declară că a primit o sumă nespecificată într-o anumită monedă, obligându-se a restitui creditorului, la termenul fixat și în altă localitate, o sumă, de data aceasta precizată, dar exprimată în altă monedă. În speță, debitorul a primit la Chilia, *sommi* de argint după etalonul din Chilia și se obligă a restitui creditorului la Pera perperi de aur după etalonul venețienilor. Acest gen de contract a fost inventat pentru a se camufla perceperea unor dobânzi în cazul împrumuturilor constând dintr-o sumă de bani, perceperea dobânzilor fiind prohibită de dreptul canonic medieval ³⁵.

Specificarea plății în „perperi auri ad sagium Venetorum” s-a făcut după ce notarul începuse să scrie „ad sagium Peyre”; ultimul cuvânt a fost însă tăiat, notându-se apoi mențiunea de care ne ocupăm ³⁶. Este clar deci că la cererea expresă a părților, notarul Antonio di Ponzò a consemnat obligația debitorului de a restitui creditorului perperi de aur „ad sagium Venetorum” și nu din cei obișnuiți în tranzacțiile curente la Chilia și anume, perperi controlați cu etalonul din Pera ³⁷.

Ce erau însă perperii de aur „ad sagium Venetorum”, la care se referă contractul încheiat la 1361 în orașul de pe Dunăre? După părerea noastră, nu mai puțin de trei ipoteze se pot emite, în vederea identificării acestor monede. Le vom examina în cele ce urmează.

Am fi tentați în primul rând să atribuim perperilor în cauză o apartenență străină de imperiu, deci o proveniență nebizantină. În acest caz, am avea de-a face cu imitații venețiene ale perperilor de aur bizantini. La asemenea imitații, ar putea face aluzie o clauză din cunoscutul tratat, încheiat la 1219 între Theodor I Lascaris, împărat la Niceea, și Jacoppo (Giacomo) Tiepolo, podestà al Veneției pentru România ³⁸. Potrivit acestei clauze, nici imperiul lui Lascaris, nici „despotatul” lui Tiepolo nu aveau permisiunea de a bate monede imitând pe cele ale celeilalte părți ³⁹. De aici, s-ar putea deduce că venețienii ar fi încercat să imite perperii de aur bizantini ⁴⁰. Până astăzi însă nu s-au identificat asemenea imitații ale perperilor bizantini,

³⁴ Garanții foarte întinse, operând asupra bunurilor prezente sau viitoare ale debitorului, la Chilia, Pera, Constantinopol, Veneția, Caffa, Trebizonda și în orice alte locuri sau țări, ceea ce ne arată volumul mare al afacerilor încheiate de acești negustori.

³⁵ Cf. Marcel Planiol, *Traité élémentaire de droit civil*, II, Paris, 1909, p. 667—688, nr. 2 069—2 072; G. I. Brătianu, *Actes des notaires génois* . . . , p. 43—49.

³⁶ G. Pistarino, *op. cit.*, p. 125 și observația de la p. 127, n. 1.

³⁷ *Ibidem*, *passim* (nu mai puțin de 35 acte).

³⁸ Textul tratatului la G. L. Fr. Tafel și G. M. Thomas, *Urkunden zur älteren Handels- und Staatsgeschichte der Republik Venedig*, II, Viena, 1856, p. 205—207.

³⁹ *Ibidem*, p. 207.

⁴⁰ Ipoteza aceasta a fost propusă de G. Schlumberger, *Numismatique de l'Orient Latin*, Paris, 1878, p. 276.

nici anterioare tratatului sus-menționat, și nici mai târziu⁴¹. Într-o atare împrejurare, față de lipsa unor dovezi sigure, pe care să ni le ofere descoperirile numismatice, nici clauza din tratatul încheiat la 1219, nici aceea din contractul redactat la Chilia nu-și găsesc un suport tangibil, în sensul admiterii existenței unor imitații venețiene ale perperilor de aur bizantini⁴².

A doua ipoteză ar încerca să identifice perperii „ad sagium Venetorum” căutându-i printre emisiunile oficiale ale Imperiului bizantin, emisiuni care ar avea anumite caracteristici, bine cunoscute de către neguțătorii venețieni; datorită acestor caracteristici, asemenea emisiuni ar fi fost preferate altora similare, dar apreciate mai puțin. Un sprijin în favoarea acestei ipoteze s-ar putea găsi, credem, în manualul de comerț al florentinului Pegolotti⁴³. Autorul citat relatează că pe vremea sa — pe la 1330—1340 deci cu vreo două decenii înaintea încheierii contractului de la Chilia⁴⁴ — circulau nu mai puțin de 12 categorii de perperi, pe care le descrie cu multe amănunte și al căror titlu varia între 18 și 11 carate⁴⁵. Printre aceste categorii, figurau și *perperi latini d'oro*, cu titlul de 16 1/2 carate (aproximativ 700/1 000) și care prezentau următoarele caracteristici iconografice: pe una din fețe, două personaje⁴⁶, dintre ele unul ține un pisălog⁴⁷ atârând între ambele personaje; pe cealaltă față un singur personaj având în stînga sa, deasupra tronului pe care șade⁴⁸, o figură de patru puncte dispuse în cruce sau de trei puncte, dispuse în triunghi⁴⁹. Identificarea acestei categorii de perperi s-a făcut recent; ea ar cuprinde emisiunile Imperiului de Niceea, de la Theodor I pînă la Theodor al II-lea Ducas Lascaris, denumirea *latini* avînd semnificația *tempore Latinorum imperatorum*⁵⁰. Păreră că acești perperi latini ar putea reprezenta imitații latine ale perperilor bizantini⁵¹ nu a fost verificată pînă în prezent de descoperirile numismatice.

De fapt ar fi vorba, în interpretarea expusă mai sus, mai ales de emisiunile lui Ioan Vatatzes care corespund descrierii și titlului din indicațiile lui Pegolotti⁵². Aceste emisiuni s-au răspîndit în cantități însemnate pe întregul spațiu sud-est european, predominînd în componența tezaurilor monetare ascunse în pămînt la sfîrșitul secolului al XIII-lea și în prima

⁴¹ M. F. Hendy, *op. cit.*, p. 191—217, consideră ca imitații latine (ale Imperiului latin de Constantinopol) numai monede de bronz și de bilon, nu și imitații ale perperilor de aur.

⁴² Afară de cazul în care s-ar dovedi că moneda de aur purtînd numele lui Ioan al V-lea Paleologul și cîntărind 1,88 g ar avea o asemenea proveniență; am arătat mai sus că această monedă a fost considerată falsă (vezi n. 10).

⁴³ Francesco Balducci Pegolotti, *La pratica della mercatura* ed. A. Evans, Cambridge, Mass., 1936.

⁴⁴ M. F. Hendy, *op. cit.*, p. 256.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 255—256.

⁴⁶ În realitate, împăratul și Maica Domnului.

⁴⁷ *pestello* în textul lui Pegolotti; vezi interpretarea dată de Michael F. Hendy, *op. cit.*, p. 255, 250, 252.

⁴⁸ Iisus Hristos tronînd.

⁴⁹ M. F. Hendy, *op. cit.*, p. 250, 255.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 254.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Ibidem*, p. 250, 255.

jumătate a celui următor⁵³. Este foarte probabil ca aceste monede să fi rămas în circulație mai bine de un veac de la emiterea lor, avînd un titlu superior perperilor emiși de către Paleologi după 1261 : se știe că atît după datele lui Pegolotti⁵⁴, cît și după cele oferite de verificări recente⁵⁵, titlul acestor ultime emisiuni coboară de la 15 1/2 pînă la 11 carate. Nu ar fi deci exclus ca „perperi auri ad sagium Venetorum” din actul redactat la Chilia la 7 mai 1361 și perperii latini ai lui Pegolotti să desemneze una și aceeași monedă : emisiunile lui Ioan Vatatzes, vechi de peste un secol.

Ar mai exista o a treia ipoteză, care are în vedere exclusiv cetățenia părților contractante și locul unde urmează a se face stingerea obligațiilor izvorîte din actul notarial încheiat la Chilia. Am arătat că debitorul este un venețian din Murano, iar creditorul un grec din Adrianopol ; plata în perperi „ad sagium Venetorum” urma să se facă la Pera. În aceste împrejurări, se poate presupune că la cererea debitorului, negustor venețian, să se fi stipulat în contract verificarea monedei în care se va face plata cu etalonul păstrat de comunitatea venețiană și nu de cea genoveză din Pera. Această interpretare poate fi plauzibilă, date fiind rivalitățile permanente ce existau între venețieni și genovezi. Creditorul fiind un grec din Adrianopol deci un supus al Imperiului bizantin⁵⁶, nu avea poate nici un motiv să prefere etalonul Imperiului venețian.

Dacă acceptăm această interpretare, s-ar putea deduce că între diversele *exagia* sau *sagia* folosite, în același moment în diverse izvoare ale evului mediu, ca etaloane pentru perperii de aur, nu era neapărat necesar să existe o diferență de greutate. Denumirea ce li se aplică ar desemna în acest caz autoritatea care păstra etalonul respectiv : serviciile imperiale bizantine, comunitatea genoveză sau cea venețiană, precum și localitatea unde urma a se face plata și implicit verificarea monedelor cu etalonul locului⁵⁷.

Am expus mai sus cele trei interpretări ce se pot acorda mențiunii *perperi auri ad sagium Venetorum*, întîlnită pentru prima oară, după cunoștințele noastre, în actul încheiat la Chilia, la 7 mai 1361, și redactat de către notarul genovez Antonio di Ponzò. În stadiul actual al cercetărilor, dacă prima ipoteză poate fi îndepărtată cu destulă ușurință, ni se pare mai dificil a lua o hotărîre fermă cu privire la celelalte două. Atîta vreme cît nu se vor descoperi parități precis indicate între perperii desemnați în raport cu etaloane diferite, problema identificării tuturor acestor monede rămîne încă deschisă.

⁵³ Cf. D. M. Metcalf, *John Vatatzes and John Comnenus. Questions of Style and Detail in Byzantine Numismatics*, în „Greek, Roman and Byzantine Studies”, 3 (1960) p. 203—219 + 4 pl. ; idem, *Coinage in the Balkans 820—1355*, Chicago, Illinois, 1966, p. 126 ; Octavian Iliescu, *L'hyperpère byzantin ...*, p. 118—119.

⁵⁴ M. F. Hendy, *op. cit.*, p. 250, 255.

⁵⁵ T. Bertelè, *Lineamenti principali ...*, p. 60.

⁵⁶ Adrianopol va fi cucerit de turci pentru prima oară abia în 1362 ; cf. Georges Ostrogorsky, *Histoire de l'Etat byzantin*, Paris, 1956, p. 558. Prin urmare, la 7 mai 1361, orașul aparținea încă Imperiului bizantin.

⁵⁷ Cu condiția implicită ca diverse etaloane să aibă aceeași dată, deci să fie destinate pentru controlarea aceleiași emisiuni.

"PERPERI AURI AD SAGIUM VENETORUM"

RÉSUMÉ

Dans un acte passé le 7 mai 1361 à Kilia par devant le notaire génois Antonio di Ponzò (dont le cartulaire a été publié en 1971 par le professeur G. Pistarino, de l'Université de Gênes), on trouve la mention d'un paiement que l'on devait faire à Péra en „*perperi auri ad sagium Venetorum*“. Cette espèce d'hyperpères étant inconnue jusqu'à présent, l'auteur essaie de l'identifier, en proposant successivement trois hypothèses, à savoir : imitations vénitiennes de l'hyperpère byzantin ; référence faite par les parties à une émission d'hyperpères byzantins antérieure à la date du contrat, plus exactement, aux hyperpères de l'Empire de Nicée ; recours à un étalon conservé par la communauté vénitienne de Péra, dans le but de vérifier les espèces que le débiteur devait verser à son créancier. A l'avis de l'auteur, si la première hypothèse est assez peu probable, les preuves dont on dispose actuellement ne sont pas suffisantes, afin de prendre une décision ferme en faveur de la deuxième ou la troisième des hypothèses avancées.